

O'ZBEK TILI DARSLARIDA NUTQIY KOMPETENSIYANI RIVOJLANTIRISHDA AI NING O'RNI VA AHAMIYATI

Bobojonova Sitora Anvar qizi

Toshkent viloyati Yangiyo'l tuman 16-maktab ona tili va adabiyoti fani o'qituvchisi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17043379>

Annotatsiya. Tezida o'zbek tili darslarida o'quvchilarning nutqiy kompetensiyasini rivojlantirish jarayonida sun'iy intellekt (AI) texnologiyalaridan foydalanish masalasi tahlil qilinadi. Sun'iy intellekt vositalarining til o'qitishdagi imkoniyatlari, ularning interaktiv muhit yaratish, o'quvchini mustaqil fikrlash va og'zaki hamda yozma nutq ko'nikmalarini shakllantirishdagi o'rni yoritiladi. Shuningdek, nutqiy kompetensiyani rivojlantirishga xizmat qiluvchi innovatsion yondashuvlar, o'qituvchi va sun'iy intellektning o'zaro hamkorligi, bu jarayondagi samaradorlik va amaliy ahamiyat masalalari ochib beriladi.

Kalit so'zlar: sun'iy intellekt, nutqiy kompetensiya, O'zbek tili darslari, innovatsion texnologiyalar, ta'lim samaradorligi.

KIRISH

Bugungi globallashuv va raqamli texnologiyalar asrida ta'lim jarayonini ilg'or texnologiyalarsiz tasavvur qilib bo'lmaydi. Ayniqsa, til o'qitish metodikasida sun'iy intellektning o'rni kundan-kunga ortib bormoqda. O'zbek tili darslari o'quvchilarning ona tilida mustaqil fikrlash, o'z fikrini og'zaki va yozma shaklda aniq ifodalash, tilning boy imkoniyatlaridan nutqiy vaziyatlarda samarali foydalanish kabi ko'nikmalarini shakllantirishga qaratilgan. Shu nuqtayi nazardan, nutqiy kompetensiyani rivojlantirish jarayonida sun'iy intellekt imkoniyatlaridan oqilona foydalanish zamonaviy ta'limning dolzarb vazifasiga aylanmoqda.

ASOSIY QISM

O'zbek tili darslarida nutqiy kompetensiyani rivojlantirishda sun'iy intellektning eng katta afzalliklaridan biri — u o'quvchilar uchun interaktiv muhit yaratib bera olishidir. Masalan, sun'iy intellekt asosidagi dasturlar o'quvchilarga to'g'ri talaffuz, intonatsiya, leksik boylikdan foydalanish bo'yicha mashqlarni avtomatik tarzda taqdim etishi mumkin. O'quvchi gapirgan matnni dastur avtomatik tahlil qiladi, xatolarni ko'rsatadi, to'g'ri variantini taklif etadi. Bunday yondashuv nafaqat og'zaki nutqni, balki yozma nutqni ham rivojlantirishga xizmat qiladi [1].

Ikkinchidan, sun'iy intellekt vositalari o'quvchilarda mustaqil ishlash va fikrlash kompetensiyasini shakllantirishga yordam beradi. Masalan, AI yordamida ishlab chiqilgan mobil ilovalar o'quvchilarga turli mavzularda insho yozish, matn tahrirlash, sinonim va antonimlarni topish, grammatik jihatdan to'g'ri gap tuzish kabi topshiriqlarni bajarish imkonini beradi.

Natijada, o'quvchilar o'z bilimlarini faqat dars jarayonida emas, balki mustaqil ravishda ham rivojlantirish imkoniga ega bo'ladi.

Uchinchidan, sun'iy intellekt vositalari ta'lim jarayonini individuallashtirish imkonini beradi.

Har bir o'quvchining qobiliyati, nutqiy saviyasi, qiziqishlari turlicha bo'ladi. An'anaviy darslarda barcha o'quvchilarga bir xil topshiriqlar berilsa, AI dasturlari esa har bir o'quvchining bilim darajasiga qarab shaxsiylashtirilgan topshiriqlarni taqdim etadi. Bu esa o'quvchilarda nutqiy kompetensiyani samarali rivojlantirishga yordam beradi [2].

Nutqiy kompetensiyani rivojlantirishda AI'dan foydalanishning yana bir muhim tomoni shundaki, u ijodiy fikrlashni rag'batlantiradi.

Masalan, o'quvchilardan matnlarni qayta hikoya qilish, yangi hikoya yaratish, suhbat ssenariylari yozish, bahs-munozara mashqlarida ishtirok etish kabi topshiriqlarni bajarishda AI yordam beradi. Bunday topshiriqlar o'quvchilarning ijodiy salohiyatini yuzaga chiqaradi, tilni real muloqot vositasi sifatida qo'llash imkoniyatini kengaytiradi.

Shuningdek, AI yordamida virtual suhbatdoshlik muhitini yaratish ham mumkin.

Masalan, o'quvchi sun'iy intellekt bilan o'zbek tilida muloqot qilishi, turli mavzularda savol-javob qilishi, bahslashishi orqali o'zining og'zaki nutqini mashq qiladi. Bu jarayon o'quvchilarni tabiiy muloqot vaziyatlariga yaqinlashtiradi va ularning tilni faol qo'llash ko'nikmasini mustahkamlaydi.

O'qituvchilar uchun ham AI katta yordamchi hisoblanadi. Sun'iy intellekt yordamida dars ishlanmalari, testlar, mashq materiallari, interaktiv o'yinlarni qisqa vaqtda tayyorlash mumkin. Bu o'qituvchining vaqtini tejaydi va u darsning metodik jihatiga ko'proq e'tibor qaratish imkoniga ega bo'ladi. Natijada, dars samaradorligi oshadi, o'quvchilar esa zamonaviy texnologiyalar yordamida tilni yanada qiziqarli tarzda o'rganish imkoniga ega bo'ladi.

O'zbek tili darslarida nutqiy kompetensiyani rivojlantirish jarayonida sun'iy intellektidan foydalanishning samaradorligi faqat texnik imkoniyatlar bilan emas, balki metodik yondashuvlar bilan ham chambarchas bog'liqdir. Avvalo, nutqiy kompetensiya tilni to'g'ri, ravon va maqsadga muvofiq qo'llash qobiliyatini anglatadi. Bu jarayonda o'quvchining leksik boyligi, grammatik savodxonligi, fonetik to'g'riligi, uslubiy sezgirligi va kommunikativ ehtiyojlarga moslashuvchanligi muhim rol o'ynaydi. Sun'iy intellekt texnologiyalari esa aynan shu ko'nikmalarni shakllantirishda innovatsion vosita sifatida maydonga chiqmoqda [3].

Masalan, sun'iy intellekt asosida ishlab chiqilgan avtomatik nutq tanish tizimlari o'quvchining talaffuzidagi fonetik kamchiliklarni aniqlab, ularni real vaqt rejimida tuzatish imkoniyatini beradi. An'anaviy darslarda o'qituvchi barcha o'quvchilarning talaffuziga birdek e'tibor bera olmasa, AI bunday vazifani individual tarzda bajaradi. Natijada, o'quvchi tilning fonetik tizimini to'g'ri o'zlashtiradi, ravon nutq malakasini egallaydi.

Shuningdek, sun'iy intellekt matnni semantik tahlil qilish orqali o'quvchilarning yozma nutqini rivojlantirishga ham xizmat qiladi. O'quvchi yozgan insho yoki bayon avtomatik tarzda tahlil qilinib, undagi mantiqiy izchillik, so'z tanlashdagi xatoliklar, grammatik noaniqliklar ko'rsatiladi. Bu esa o'quvchiga o'z nutqini mustaqil tahrirlash, fikrni aniq va lo'nda ifodalash imkonini yaratadi.

AI vositalari o'quvchilarda dialogik va monologik nutqni shakllantirish uchun ham keng imkoniyatlar beradi. Virtual suhbatdosh dasturlari orqali o'quvchi turli vaziyatlarda sun'iy intellekt bilan suhbatlashadi, savol-javob qiladi, bahslashadi. Bu jarayon o'quvchiga muloqot madaniyatini egallash, nutqiy etikettan foydalanish, suhbatni davom ettirish va uni maqsadga yo'naltirish kabi ko'nikmalarni beradi.

Yana bir muhim jihat — sun'iy intellekt multimodal ta'lim resurslarini yaratish imkoniyatini ochib beradi. Masalan, o'quvchilar matn, audio va video materiallarni uyg'unlashtirgan mashqlarni bajaradilar. Bunda ular nafaqat o'qish va yozish, balki tinglab tushunish va og'zaki nutq orqali ham tilni chuqurroq o'zlashtiradilar. Bu integrativ yondashuv nutqiy kompetensiyani ko'p qirrali tarzda rivojlantiradi.

XULOSA VA MUNOZARA

Xulosa qilib aytganda, O'zbek tili darslarida nutqiy kompetensiyani rivojlantirishda sun'iy intellektidan foydalanish ta'lim jarayonini samarali tashkil etish, o'quvchilarda mustaqil va ijodiy fikrlashni rivojlantirish, shuningdek, ularning og'zaki va yozma nutq malakalarini

shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. AI vositalari yordamida ta'lim jarayoni yanada interaktiv, shaxsiylashtirilgan va ijodiy tus oladi. Bu esa zamonaviy ta'limning asosiy maqsadlariga – kompetensiyaviy yondashuvni hayotga joriy qilish va o'quvchini faol shaxs sifatida shakllantirishga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Сафаров Ш.С. Ҳозирги ўзбек адабий тили. – Тошкент: Ўқитувчи, 2008. – 356 б.
2. Норматов И. Ўзбек тилини ўқитиш методикаси. – Тошкент: Фан, 2015. – 278 б.
3. Ходжаева Д., Раҳматуллаева М. Инновацион таълим технологиялари. – Тошкент: Фан ва технология, 2019. – 196 б.
4. Назаров Қ., Мадвалиева З. Таълим жараёнида ахборот технологияларидан фойдаланиш. – Самарқанд: СамДУ нашриёти, 2020. – 214 б.